

Diplomový seminář

Sestavování bibliografie

Citace

Vnější a vnitřní kritika pramene

Postup historikovy práce

A. Informační fáze výzkumu

1. stanovení tématu

určení časové, problémové a/nebo místní - do jakého stupně, šíře a hloubky má být téma zkoumáno, jeho důležitost, adresát metody a postupy (stanovení pracovní hypotézy), osnova práce vč. harmonogramu

2. heuristika a kritika – zjištění stavu dosavadního zpracování tématu, identifikace pramenů

První dvě fáze spolu souvisejí – stanovení tématu je přímo podmíněno stavem a dostupností pramenů, (ne)existencí a dostupností sekundární literatury a možnostmi výzkumu (např. covid)

B. Realizace výzkumu

3. analýza a interpretace

4. syntéza a sepsání poznatků v odpovídajícím jazykovém tvaru –v historickém textu

! Jednotlivé etapy historické práce se vzájemně prolínají !

Sestavování bibliografie

- databáze
 - ukaz.cuni.cz (centrální vyhledávač Univerzity Karlovy)
 - nkp.cz (databáze Národní knihovny)
- skrytá bibliografie – poznámkový aparát

Věčná otázka – máme nejprve číst obecnou literaturu a seznamovat se s kontextem, ale pak přistupovat k pramenům už ovlivnění, nebo začít s prameny s vědomím, že je patrně plně nepochopíme?

Literatura

- informace odvozené, vycházející z pramenů
- odborně zpracované výsledky výzkumu

- !! do odborné literatury nemůžeme zařadit literaturu uměleckou, jne výjimečně literaturu popularizační
- odborná literatura – odkazy, vědecké metody

Bibliografický záznam

Stručná a zároveň co nejúplnější informace o popisované jednotce, obsahuje:

- Jméno autora
- název publikace
- podrobnější údaje o autorství (překladatel, editor, okolnosti vydání, úplnost vydání, předchozí vydání)
- nakladatelské údaje (místo vydání, vydavatel, rok)
- anotace (stručná charakteristika obsahu), předmětová hesla

informační nástroje (Zotero apod.)

! Poznamenávejte si plnou informaci ke knize!

- kde je uložena
- kdo a proč ji cituje
- zda a jak vám je užitečná

Kritické čtení

- Četbu si naplánujte
- Knihy seřadte dle důležitosti
- Čtěte selektivně/zodpovědně (s ohledem na téma)
- podtrhávejte, označujte, používejte hesla
- pořizujte si poznámky, excerpujte (paginace, zdroj!)
- Pozor na práci s fotokopiemi či fotografiemi (ozdrojovat!)

Co to je pramen?

= primární zdroj informací v historickém bádání

je „nejblíže“ minulé skutečnosti, je zpravidla její součástí nebo i bezprostředně odráží) a dokladuje historické dění

- v podstatě jakýkoli pozůstatek lidské činnosti (př. archeologický nále, veduta, filmový záběr města, budova atp.)
- prameny dělíme dle řady hledisek (původ, forma, typ atp.), nejčastěji rozeznáváme:
 - písemné (institucionální, soukromé a literární)
 - nepsané (hmotné, obrazové, audiovizuální)
 - ústní (lidová slovesnost, orální historie)
- **Historická práce spočívá v práci s prameny, jejich vyhledávání, kritice a analýze**
- největší význam pro historickou vědu mají písemné dokumenty

Interpretace pramenů

- Osvícenství:
 - sekularizovaný přístup k dějinám
 - zájem o staré jazyky a v nich psané texty – textová kritika:
 - filologie (v 18. stol.) a hermeneutika (19. století)
- Ustavení historie jako vědecké disciplíny v 19. století (pozitivismus, darwinismus, evolucionismus)
 - akademický obor s formalizovanými pravidly a obecně přijímanými standardy práce, specifické přístupy a metody
 - věcný a kritický přístup k pramenům jako základní metoda historického bádání
- Modernistická historie / postmodernisté
 - pravda se nachází v pramenech
 - pravda se nachází mimo pramen (jazyk je proměnlivý, vědomé i nevědomé manipulace s textem, smrt autora - autor/skriptor) a historik konstruuje obrazy minulosti, které se různí

Zkoumání textů

- Kontext (místo a čas vzniku, okolnosti, adresáti...)
- Jazyk (kulturně podmíněný kód proměnlivý v čase a prostoru – jazykové konvence a stylistické nástroje – eufemismy, metafory/ odchylky od normy, společenská tabu – úmyslná i neúmyslná sdělení, vědomí i nevědomí vliv okolí starších textů atp.)

Vnější a vnitřní kritika pramene

= souhrn postupů umožňující stanovit:

- **původnost**
- **pravost**
- **informační spolehlivost**
- **širší kontext vzniku pramene, jeho potenciální adresáty**
- **jeho vypovídací hodnotu**

Vnější kritika

- = fyzická stránka pramene (tvrdá data):
 - identifikace dokumentu a jeho prvků
 - Čas a místo vzniku, situace a okolnosti vzniku, místo uložení
 - Časové vrstvy (časová vzdálenost mezi dějem a záznamem děje, úmyslné a neúmyslné omyly, dodatečné vsuvky)
 - Autorství, pravost a autentičnost
 - **pomocné vědy historické** (paleografie, epigrafie...), fyzikální a chemické testy
 - forma
 - styl vyjadřování, pravopis, písmo, mluvnická stavba – typ pramene či literárního žánru
- Role editora pramene

Vnitřní kritika

= rozbor vlastního sdělení pramene (měkká data)

- původ informací (očitě svědectví, svědectví z druhé ruky, lidová slovesnost a paměť, orální historie atd.)
 - autor (cíle, společenská příslušnost, ideologická a pol. orientace)
 - hodnověrnost (posouzení míry shody informací obsažených v prameni a dějinné skutečnosti – sklon k falzifikaci a mystifikaci, zapomnětlivost a kompetentnost autora, vzdělání, sociální poměry a zájmy autora, politické názory, specifické zájmy/opomíjení a vypouštění dějinných skutečností, důraz, opakování)
 - informační hodnota pramene
 - adresáti
-
- do určité míry „spekulace“ - informace obsažené přímo v textu pramene, doprovodných dokumentech a sek. literatuře

Vnější a vnitřní kritika pramene

- **text/kontext:** Pramen nikdy neposuzujeme izolovaně, ale vždy v kontextu obdobných pramenů z téže doby, od stejného autora, okruhu osob, školy
- některé informace (autorství) lze ověřit jen kombinací obou postupů
- pozornost věnujeme i dalším problémům: předlohy pramene, původní znění, časové osa
- **Cíl:** určit výpovědní hodnotu pramene a stanovit okruh problémů, které nám pomůže řešit – jaké otázky mu můžeme klást
- **Zabraňuje mechanickému přebírání údajů z pramene**
- Metody vnější a vnitřní kritiky jsou propracovány zejména pro starší období, ale i např. Wikipedie (manipulace s daty, zásahy do databází atp.)

Nejčastější chyby při interpretaci pramene

- problém/hypotéza je příliš široce vymezen/a
- nedostatečná pramenná kritika
- špatná (logická) analýza pramene – generalizace (do jaké míry je možné přenášet vysvětlení do jiné doby a na různá místa), příčinné závěry (**historie se neopakuje**), analogie, nedostatečné důkazy, argumentace v kruhu
- špatné chápání slov a významů – prezentismus
- špatné rozlišení podstatného/irelevantního
- osobní zaujatost (David Irving)/určitá míra zaujatosti tématem je nutností
- autoři HP pod vlivem svých schopností, vědomostí, zájmů některé detaily překrucují, přidávají nebo opomíjí

Citace

- dohledatelnost a ověřitelnost informace (= vědecká metoda)
- citační normy konkrétních časopisů a nakladatelství – v diplomové práci lze volit, ale VŽDY jednotný styl i u citování archivních pramenů a elektronických zdrojů
- i elektronické zdroje a novinové články mají autora a název (nebo je autor [anon.] a názvem jsou první slova textu)
- nepřebírejte citace z druhé ruky bez uvedení zdroje!! Je to nečestné, a především nebezpečné

Nejobvyklejší citační styl

- PŘÍJMENÍ, Jméno, *Název knihy: Podtitul*, místo vydání: nakladatel, rok, strana
KŘÍŽOVÁ, Markéta, *Inkové: Nejmnocnější indiánský stát*, Praha: Aleš Skřivan, 2006, s. 10
- PŘÍJMENÍ, Jméno, „Název článku“, *Název časopisu*, ročník: číslo (rok), strana od-do
HAUSBERGER, Bernd - VÁZQUEZ VALENZUELA, David Adán, „Vidas globales: Enfoque biográfico e historia global“, *Historia Mexicana* 73:1 (2023), s. 190
- PŘÍJMENÍ, Jméno, „Název kapitoly“, in: *Název knihy*, editor, místo vydání: nakladatel, rok, strana
BINKOVÁ, Simona, „La violencia en las misiones jesuíticas: Intento de una tipología (s. XVII-XVIII)“, in: *Poder y conflictividad social en América Latina*, ed. Sigfrido Vázquez Cienfuegos, Praha: Karolinum, 2015, s. 3

Instituce, Fond, Signatura, strana/list (folio)

Archivo General de la Nación, fond Misiones, sign. NS 23, f. 4

Zkrácené citace při opakovaném citování (PŘÍJMENÍ, *První slova názvu knihy* nebo „První slova názvu článku“, s.)

„Chicago style“ – PŘÍJMENÍ rok, strana – při častém citování malého počtu zdrojů; vlastní poznámky
(BINKOVÁ 2015, 3)

Bibliografie a užitečné odkazy

Bloch, Marc: *Obrana historie aneb historik a jeho práce*. Praha 2011.

Hroch, M. a kol.: *Úvod do studia dějepisu*. Praha 1985

Šindelář, Bedřich: *Úvod do studia historie*. Brno 1981.

Bartoš, Josef: *Metodika a technika historické práce*. Praha 1982.

Bůžek, Václav a kol.: *Úvod do studia historie*. České Budějovice 1994.

Zwettler, Otto – Vaculík, Jaroslav – ČAPKA, František: *Úvod do studia dějepisu a technika historikovy práce*. Brno 1996 (skripta PaedF MU)